

društveni bruto proizvod po stanovniku u odnosu na razvijene zemlje, razlika u dijalektima jezika između severa i juga i dr. Simić prognozira da će „Kina do 2020. dostići neverovatnih četrnaest triliona dolara društvenog bruto proizvoda i 10000 po glavi stanovnika koliko imaju danas manje razvijene zemlje EU”.(247) Tada, a naročito sledećih decenija kineski div će biti veliki izazov u međunarodnim odnosima pa i za najveće današnje sile računajući i jedinu supersilu. O tome upečatljivo govore poslednje Simićeve rečenice u knjizi: „U Pekingu, međutim, nema i

verovatno neće biti nijednog vladara koji će reći da postoje *dve Kine* a još manje da postoje *i Kina i Tajvan*. Amerikanci pomalo zaziru od ujedinjenja koje bi spojilo ogromne potencijale *velikog i malog zmaja*. Ne bi li to Kinu učinilo *previše samouverenom* i ne bi li svet *ipak zadržtao* od probuđene Kine? Za Kineze, međutim, nema dileme: Tajvan je neotuđivi *deo Kine*. Zmaj je još uvek spreman da se uhvati za mač ako neko pokuša da mu *to ospori*.” (248).

Mr Dragan PETROVIĆ

Pol Džonson, *Istorija američkog naroda*, Knjiga-komerc,
Beograd 2003, str. 965

(Paul Johnson, *A History of the American people*, New York 1999)

Knjiga Pola Džonsona je opsežan poduhvat izrade istorije prostora današnjih Sjedinjenih Američkih Država od prvih naseobina Evropljana na njemu tokom XVI veka do 1997. godine. Džonson je britanski istoričar (završio je istoriju na Oksfordu) koji je je na čestim putovanjima po svetu predavao i na univerzitetima po Americi. Shvativši, kako kaže u predgovoru, koliko je slabo istražena istorija Severne Amerike još dok je bio student, odlučio je da se posveti u višegodišnjem istraživanju ovoj temi. Rad je sastavljen od osam delova koji su koncipirani hronološki, tako da predstavljaju i određene istorijske celine: I. deo „Kolonijalna Amerika 1580-1750” (str. 15–116), II. deo „Revolucionarna Amerika 1750–1815.” (117–255), III. deo „Demokratska Amerika 1815–1850.” (259–381), IV. deo „Američki građanski

rat 1850–1870.” (383–460), V. deo „Industrijska Amerika 1870–1912” (461–563), VI. deo „Američki lonac za pretapanje 1912–1929.” (565–653), VII. deo „Supersila Amerika 1929–1960.” (655–760), VIII. deo „Amerika koja rešava i stvara probleme 1960–1997.” (761–879), zatim napomene, indeksi i bibliografija (883–960). Ako izuzmemo prvi deo koji obrađuje kolonijalnu Ameriku do 1750, čitav preostali deo knjige se bavi istorijom SAD, tako da smo mišljenja da je rad mogao poneti i naslov „Istorija SAD” pošto se samo u prvom i delimično na početku drugog dela mestimično obrađuje i istorija Kanade.

Upravo prvi deo knjige pod naslovom *Kolonijalna Amerika 1580–1750*, istoričarima (edukovanim uglavnom evropocentričnim udžbenicima istorije i izvorima literature za periode pre XVIII

veka), prezentuje opširan istorijski pregled premašujući u tom segmentu kvantitativno za taj vremenski period čak i Parkovu *Istoriju SAD*. Evropski udžbenici i izvori koji se bave tim ranim postkolumbovskim periodom američkog kontinenta najveći prostor davali su španskoj i portugalskoj kolonizaciji Latinske Amerike, dok je istorija britanskih, francuskih i holandskih kolonija severno od Floride manje i površnije obrađena. Džonson je u opisu i objašnjenju pojava otišao mnogo dalje od događajne istorije ulazeći duboko i sveobuhvatno u biografije nosilaca glavnih istorijskih tokova i tražeći kauzalitet događaja. Posmatrajući u okviru svakog dela knjige više tematskih celina, od kojih se svaka do kraja obrađuje a zatim prelazi na drugu, autor nije pratio po svaku cenu hronološku satnicu već je tu i tamo od nje odstupao što se nije negativno odrazilo na kvalitet rada. Na početku ovog dela upoznati smo sa istorijatom nastanka naseobina na prostoru istočne obale Anglo-Amerike. Taj proces je u početku bio stihijski, često motivisan verskom slobodom za mnogobrojna krila i grupe u okviru protestantske crkve koja su bila proganjana u Evropi (puritanci, kvekeri, baptisti itd.). Vremenom je britanska država sve više institucionalizovala raštrkane skupine naseobina u jedinstvene kolonijalne države potiskujući prvo Holandiju, a posle Sedmogodišnjeg rata 1756–1763. i Francusku. Džonson nas upoznaje i sa sociološkom strukturom stanovništva i sa ekonomskim zakonitostima privređivanja, što je trend koji će se uspešno zadržati do kraja ove obimne knjige. Stanovništvo je u tom periodu i pored izvesnih razlika u verskom pogledu

ostalo poglavito protestantsko ujedinjujući se u izvesnoj distanci prema katolicima, koristilo je isključivo engleski jezik kao maternji i osećalo se delom engleskog naroda i anglosaksonske kulture pri čemu su izuzetke činili samo Francuzi u Kvebeku (koji su u paradoksalnom smislu ostali lojalni britanskoj kruni pošto su se Englezi – a i Škoti, Velšani i Irci protestanti trinaest američkih kolonija izborili 1783. za nezavisnost od Londona i formirali SAD posle višegodišnjeg borbe).

U drugom delu *Revolucionarna Amerika 1750–1815* Džonson je, po našem mišljenju, najbolje kombinovao prikaz događajne istorije sa životnim biografijama istorijskih ličnosti kao i ukupnih društvenih i ekonomskih kretanja, dovodeći na taj način čitaoca da sam zaključuje o uticaju i isprepletanosti kauzaliteta događaja, društvenih determinizama, slučajnih događaja, marginalnih pojedinaca na pravom mestu u pravom trenutku i obrnuto – kvalitetnih pojedinaca kojima u određenim istorijskim zbivanjima ostali elementi nisu išli na ruku. U lepezi likova upadljivo su se izdvojili „očevi – osnivači nacije” Bendžamin Franklin, Džordž Vašington, Tomas Džeferson, Džon Adams, Aleksandar Hamilton, Džems Medison koji su i sami prerasli u mit u američkom društvu.

Treći deo *Demokratska Amerika 1815–1850*. obrađuje period opšteg rasta i razvoja SAD, osvajanje velikih delova teritorija na zapadu i jugu, kao i njihovo naseljavanje. Autor nastavlja praksu započetu na kraju drugog dela da analizira svaku izbornu trku za predsednika SAD, svakog od dva predsednička kandidata, a

naročito novog (starog) predsednika kao i politiku koja se vodila na najvišem nivou iz Bele kuće, kako unutrašnju tako i spoljašnju. Ta događajna istorija je poseban kvalitet rada, najviše po obimu koji je rezultat impozantnog kvantiteta izvora (koji gotovo uvek nisu primarni za prve delove knjige). Sa druge strane komentar i vrednosni sudovi autora za ocenu pojedinih istorijskih ličnosti mogu stilom da budu privlačni za širu čitalačku publiku, ali je teško da su sami po sebi glavni nosioci naučnog kvaliteta rada. U svakom slučaju u ovom delu su interesantne sociološke analize slojeva američkog društva, opisi povoljnih uslova miliona migranata iz Evrope da dobiju zemlju i postanu farmeri, psihologija ogromnog prostora i ekonomskog privređivanja. Za razumevanje tog perioda bitne su opservacije da su u SAD sluge tog vremena bile veoma tražene i dobro plaćene, pošto je svaki građanin, jeftino dobijajući zemlju, mogao svojim radom da stvori solidan kapital za kratko vreme, da se hrani i ima bolji standard nego bilo gde drugde u svetu, da su verske slobode i ljudska prava bila najveća na svetu. Izuzetak je činilo ropstvo u državama Juga što je rak-rana koja je delila naciju od dobijanja nezavisnosti 1783. do kraja građanskog rata 1865.

Četvrti deo *Američki građanski rat 1850–1870.* najkraći je deo knjige, ali sa veoma upečatljivim opisima tog perioda u kojem je po Džonsonu „rođen identitet o posebnosti američke nacije”, pošto je onaj anglosaksonski, sa zajedničkim poreklom, kulturom, jezikom i istorijom dotle smatran identičnim bivšoj metropoli Britaniji, odnosno Engleskoj.

Peti deo *Industrijska Amerika 1870–1912.* opisuje promenu privrednog profila države, od pretežno ruralne, zemlje slobodnih i uspešnih farmera, ka ubrzanoj industrijalizaciji i modernizaciji praćenoj ogromnim dolaskom evropske migracije. Ta migracija je u ovom periodu najbrojnija iz istočne Evrope i Mediterana (najviše Sloveni i Italijani, uz ranije talase katoličkih Iraca, Nemaca i Jevreja, uz prethodnu i još uvek dominirajuću bazu stanovništva SAD britanskog porekla – pre svega najbrojniji Englezi, zatim Škoti, Velšani i irski protestanti). Beli anglosaksonski protestant je dominirajuća figura u SAD i do današnjih dana, pošto su se došljaci adaptirali većini, ali vremenom izvesne etničke grupe generacijama zadržavaju specifičnosti naročito kada su verske (Italijani, Iraci, Jevreji), dok je engleski konsenzualno prihvaćeni zajednički jezik do danas. Polako se menjao i duh Amerike od individualnih farmera koji su se opirali kao birači (i u tome uglavnom uspevali) jačanju državnih ingerencija (centralna banka, porezi, vojna obaveza i ostale institucije države), do jačanja ovih institucija paralelno sa sve većim razvojem industrijskog i finansijskog kapitala što je manifestovalo i rastućim učešćem SAD u svetskoj politici.

Specifičnost ovog dela i naročito sledećeg šestog – *Američki lonac za preta-panje 1912–29,* jeste kompleksnija analiza kulturnog i naučnog života SAD koji dobija svetski značaj (Holivud, Brodvej, džez, Diznilend, ali i Edison, Tifani, Mark Tven). Fenomen američkih gradova kao što su Njujork i Čikago (koje autor naziva gradovi-čudovišta), finansijskih magnata i milijardera gde su opisani Kar-

negi i Morgan, Rokfeleri, trustovi Forda i Generalmotorsa, Volstrit – sigurno će privući pažnju čitalaca. Specifičnost šestog, a naročito sedmog dela *Supersila Amerika 1929–1960* jeste da je autor nastavio da pored kvalitetnog iznošenja istorijskih činjenica (o kojima već za XX vek ima izobilje podataka što je i razumljivo) iznosi bez uvijanja svoje vredonosne stavove o većini istorijskih ličnosti SAD. Izrazito negativni po njemu su Vudro Vilson i posebno Frenklin Delano Ruzvelt koji su uveli naciju u dva pobedonosna svetska rata, posle kojih su SAD ekstremno napredovale ka svetskom vođstvu. Naročito su pod znakom pitanja sa aspekta opšte naučne verodostojnosti teške optužbe autora na račun istorijske uloge Ruzvelta (ne toliko zbog stava autora ovog prikaza o tom pitanju koliko zbog obilja drugih podataka o tom periodu od kojih bismo posebno skrenuli pažnju na šestotomne Čerčilove memoare *Drugi svetski rat* oličene Nobelovom nagradom, gde je Ruzveltova uloga prezentirana u mnoštvu činjenica). Određene greške u svoja gotovo četiri mandata Ruzvelt je činio, ali ne u onoj meri i tog stepena odgovornosti kako je to prezentovao Džonson, po kome je Ruzvelt bio gotovo najgori predsednik u istoriji SAD sa neprocenjivim istorijskim promašajima. Takođe su krajnje sumnjiva, sa aspekta ekonomskog znanja, objašnjenja autora o uzrocima i trajanju Velike ekonomske krize i izrazito negativnog uticaja Kejnzove doktrine državnog intervencionizma koja je postala dominirajuća ekonomska doktrina u svetu (državni kapitalizam) od tridesetih do osamdesetih godina XX veka. Takve optužbe na račun funkcionisanja Kejnzove

makroekonomske postavke u ovom drugom periodu nisu prihvaćene u ekonomskoj teoriji i praksi ili barem nisu u toj meri prevladale gotovo nigde u svetu.

U poslednjem osmom delu pod nazivom *Amerika koja rešava i stvara probleme 1960–1997*, autor opisuje najnoviju istoriju SAD. U ovom periodu Amerika prolazi kroz krize od kojih je najteža bila period rata u Vijetnamu, povezan sa velikom naftnom krizom početkom sedamdesetih, što je uticalo i na gubitak vrednosti dolara, odnosno mogućnost njegove delimične zlatne podloge kao što je bio dotadašnji slučaj. Najzad, početkom devedesetih SAD posle urušavanja istočnog bloka ostaju jedina svetska supersila. U izrazito tamnom tonu su označeni predsednici SAD Kenedi (kao i porodica Kenedi uopšte), njegov naslednik Lindon Džonson, a tek u nešto blažim crtama Bil Klinton. Generalno rečeno, u XX veku analizirajući i dajući vredonosne ocene autor ima manje razumevanja za politiku predsednika SAD kao predstavnika Demokratske stranke (V. Vilson, F. D. Ruzvelt, Dž. Kenedi, L. Džonson, B. Klinton) dok su epiteti više rezervisani za predsednike republikance (naročito je to izraženo kod Niksona i Regana), no to može da bude i slučajnost. Autor još u predgovoru ukazuje na to da njegovo otvoreno izražavanje vredonosnih sudova prema ličnostima i događajima može da izazove reakcije kod čitalaca i kritike, ali da je on za to unapred spreman.

Specifičnost ovog dela su izuzetno bogati opisi ličnog života istorijskih ličnosti. Tokom više od četiri veka autor navodi bogate opise pojedinaca od njihovog fizičkog izgleda do intimnog života.

Za predsednike SAD u XX veku ti opisi su postali veoma detaljni što može da rasonodi i uveseli najširu čitalačku publiku, ali nismo sigurni da to važi i za istančanu naučnu kritiku. No, ukupno gledano knjiga Pola Džonsona *Istorija američkog naroda*, koja je gotovo enciklopedijskog karaktera i sveobuhvatnosti, nudi mnoštvo podataka iz različitih oblasti istorije (političke, ekonomske, sociološke, kulturne), mada pojedini vre-

donosni sudovi autora, mali oslonac na primarne izvore i pored obimne građe, te možda preterivanje u opisima ličnog života poznatih ličnosti utiču na kvalitet rada. Smatramo da će ova knjiga postati nezaobilazna u izučavanju određenih istorijskih događaja i perioda američke istorije, i pored rezerve prema izvesnim autorovim zaključcima i sudovima.

Mr Dragan PETROVIĆ

Makedonija vo dvadesetiot vek, Skopje 2003, str. 318.

Radovi sa naučnog skupa održanog u Skoplju 25. i 26. aprila 2002. godine objavljeni su u ovom zborniku u izdanju Instituta za nacionalnu istoriju iz Skoplja. Centralni i najvažniji deo zbornika čini 26 radova sa skupa (7-280), a pored njih objavljeni su i Diskusija (281-309. str.) i uvodno i završno izlaganje predsednika organizacionog odbora Novice Veljanovskog (5-6, 311-313). Tekstovi su objavljeni na makedonskom jeziku, pri čemu su samo njihovi naslovi i to u sadržaju, prevedeni na engleski. Brojnost učesnika iz inostranstva (17) mogla bi ukazati da je učinjen korak napred u naučnoj saradnji i razmeni znanja oko spornih pitanja jugoslovenskog i balkanskog prostora u XX veku. Na skupu je predstavljeno nekoliko krugova tema iz istorije makedonskog naroda u XX veku (nacionalno i državno pitanje, spoljna politika, odnos socijalista prema makedonskom pitanju, crkveno pitanje, odnos prema susednim i drugim narodima). Iz ovih radova vide se dve važne karakteristike koje prate istoriju makedonskog prostora u posmatranom veku.

Najpre, to je mesto na kome izrasta nova država i jedan narod dobija priznanje i status priznatog naroda od sopstvene države. Drugo, to je prostor koji je višestruko i višeslojno povezan sa svim ključnim pitanjima, sporovima i dilemama regiona kome pripada.

Iz radova *Dragana Bogetića*, *Aleksandra Trajanovskog* i *Nadežde Cvetkovske* vidljivo je da je period od 1900. do 1918. godine bio bogat stranim uticajima na ovom prostoru (vojnim i propagandnim). Prostor Makedonije i njegovo stanovništvo preživeli su dva balkanska i jedan svetski rat, na njemu su ratovala vojske svih balkanskih država i oba bloka iz svetskog rata, za uticaj su se borile grčka (najstarija), bugarska (najuspešnija) i srpska (najmlađa) propaganda, vođene su komitske akcije (najintenzivnije između 1904. i 1908. godine). To je prostor na koji se u ovom periodu odnose tri mirovna ugovora i koji je više puta deljen između balkanskih država, što u planovima i tajnoj diplomatiji, što u stvarnosti i odlukama mirovnih konferencija. U XX